

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul'da Esrar Tekkeleri Cannabis Lodges in İstanbul From the Ottoman Empire to the Republic of Turkey

ÖZ

Esrar, Kenevir (*Cannabis sativa L.*) bitkisinden elde edilen bir maddedir. İçerisinde bulundurduğu yüksek THC oranından dolayı uyuşturucu özelliğine sahiptir. Söz konusu bitki: Banga/ganja, haşiş, beng/benc, esrar ve marihuana gibi isimlerle anılmaktadır. İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren bilinen bitki, ilaç yapımında kullanılmış ve çoğu hastalığa iyi geldiği hem batılı hem de Müslüman hekimler tarafından ifade edilmiştir. Esrarın Avrupa'ya M.Ö. 7. yüzyılda İskitler ya da Mısırlılar aracılığıyla taşındığı sanılmaktadır. Anadolu'ya ise 13. yüzyılda İran tarafından gelen dervişlerle yayıldığı ileri sürülmektedir. Özellikle Kalenderi dervişlerin afyon, esrar ve şaraba olan düşkünlükleri bilinmektedir. Uyuşturucu etkisini elde etmek için esrar yapraklarının yakılarak dumanı çekilmiş veya macunlar hazırlanarak hap şeklinde yutulmuştur. Tütünün keşfedilmesiyle birlikte tütüne karıştırılarak nargile ile içilmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde uyuşturucu maddelerin başında esrar gelmektedir. Toplumun bazı kesimleri arasında esrarın tüketildiği anlaşılmaktadır. IV. Murat dönemine kadar oldukça yaygın bir şekilde özellikle kahvehanelerde, tekkelerde kullanılması üzerine yasaklanması da gündem konusu olmuştur. Ancak tam olarak yok edilmemiştir. Esrar, kahvehaneler, esrar tekkeleri, miskinler tekkesi veya tembelhane olarak geçen yerlerde gruplar halinde tüketilmiştir. Osmanlı'da diğer uyuşturucu maddelerde olduğu gibi esrarın da üretimi ve ticareti son yıllara kadar yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde de esrar bitkisinin hem üretimi hem de kullanımı devam etmiştir. İstanbul'da Tiryakiler Çarşısı, Tophane, Aksaray, Üsküdar, Taksim, Tahtakale ve Tavukpazarı esrarın yoğun bir şekilde kullanıldığı semtlerdir. Türkiye'de 1933 yılına kadar afyon ve türevleri olan maddeler -eroin, morfin, kokain- gibi esrarın da üretimi, ticareti ve kullanımına yönelik herhangi bir yasak olmadığı için serbestçe satışı yapılmıştır. Malatya, Şanlıurfa, Samsun, Tokat, Amasra, Kütahya, Ordu, Çorum esrar ekimi yapılan bölgelerdir. Dünya'da uyuşturucu maddelere yönelik tedbirler kapsamında Türkiye de 12 Haziran 1932 tarih ve 2313 sayılı kanun uyarınca esrar elde etmek için kenevir ekimi, üretimi ve ticareti yasaklanmıştır. Yasağa rağmen esrar üretimi ve ticareti illegal yollarla devam etmiştir. Basına yansıyan haberlerde Cumhuriyet döneminde söz konusu maddenin yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. İstanbul'da esrar tekkelerine ve esrarkeşlere yönelik büyük bir mücadele yürütülmüştür. Bu çalışma, Devlet Arşivleri, telif eserler ve basın üzerinden hareketle şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Cumhuriyet, Esrar, Esrar Tekkeleri, Esrarkeşler, Uyuşturucu.

ABSTRACT

Cannabis is a substance obtained from the Cannabis (*Cannabis sativa L.*) plant. It has a narcotic property due to its high THC content. The plant in question: Banga/ganja, hashish, beng/benc, cannabis and marijuana. The plant, which has been known since the earliest times of mankind, has been used in the production of medicines and it has been stated by both Western and Muslim physicians that it is good for most diseases. It is believed that cannabis was transported to Europe in the 7th century BC through Scythians or Egyptians. It is claimed that it spread to Anatolia in the 13th century with dervishes coming from Iran. Especially Kalenderi dervishes are known to be fond of opium, cannabis and wine. In order to obtain the narcotic effect, cannabis leaves were burnt and smoked or pastes were prepared and swallowed as pills. With the discovery of tobacco, it was mixed with tobacco and started to be smoked with hookah. In the Ottoman Empire, cannabis was the most popular narcotic substance. It is understood that cannabis was consumed among some segments of the society. Until the reign of Murat IV, it was widely used especially in coffeehouses and dervish lodges, and its prohibition was also on the agenda. However, it was not completely eradicated. Cannabis was consumed in groups in coffee houses, cannabis lodges, miskinler lodges or lazbelhane. As with other drugs, cannabis was produced and traded in the Ottoman Empire until recent years. In the Republican period, both the production and use of cannabis continued. In İstanbul, the neighbourhoods where cannabis was used intensively were the Smokers' Bazaar, Tophane, Aksaray, Üsküdar, Taksim, Tahtakale and Tavukpazarı. Until 1933, cannabis, like opium and its derivatives - heroin, morphine, cocaine - was sold freely in Turkey as there was no prohibition on its production, trade and use. Malatya, Şanlıurfa, Samsun, Tokat, Amasra, Kütahya, Ordu, Çorum were the regions where cannabis was cultivated. Within the scope of the measures taken against narcotic substances in the world, the cultivation, production and trade of cannabis to obtain cannabis was banned in Turkey in accordance with the law dated 12 June 1932 and numbered 2313. Despite the ban, cannabis production and trade continued illegally. The news reflected in the press show that the substance in question was used intensively during the Republican period. A great struggle was waged against cannabis lodges and junkies in İstanbul. This study is based on State Archives, copyrighted works and the press.

Keywords: Ottoman, Republic, Marijuana, Marijuana Lodges, Junkies, Drugs.

Rıdvan KIZILKAYA

Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Doktora Programı, Erzurum, Türkiye

Asaf ÖZKAN

Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye

Bu makale birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırlamakta olduğu doktora tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received 24.04.2024
Kabul Tarihi/Accepted 10.06.2024
Yayın Tarihi/Publication 15.06.2024
Date

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Rıdvan Kızılkaya
rkizilkaya34@gmail.com

Cite this article: Kızılkaya, R., & Özkan, A. (2024). Cannabis Lodges in İstanbul From the Ottoman Empire to the Republic Of Turkey. *Journal of Atatürk*, 13(1), 1-11.

Atif: Kızılkaya, R., & Özkan, A. (2024). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul'da Esrar Tekkeleri. *Atatürk Dergisi*, 13(1), 1-11.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Esrar, Cannabis Sativa ya da Cannabis İndica adı verilen kenevir otundan elde edilir. Hint keneviri bitkisinin yapraklarının kurutulup doğranması sonucu esrar maddesi ortaya çıkmaktadır. Esrar, sedatif, halusinojen ve öforizan bir madde olup yasaklı maddeler içerisinde en sık kullanıma sahip uyuşturucudur. Kenevir bitkisinin kahverengi-yeşil çiçeklerinin karışımından oluşmaktadır. Hint kenevirinin yaprak ve saplarından elde edilen maddeye “*marijuana*”, çiçeklerinden sağlanan kısım için ise “*haşiş*” terimi kullanılmıştır (Kargın, Hiçdurmaz, 2019, s. 775). Biçim özellikleri ve yetiştiği bölgelerle kimyasal durumuna göre iki türü bulunmaktadır. Birincisi Lif keneveri (Cannabis sativa) diğeri ise Hint keneviridir (Cannabis İndica). Hint keneviri uyuşturucu etkisi yüksek olan maddedir. Esrarın M.Ö. 10 bin yıl öncesine uzanan bir tarihi geçmişi vardır. Mezopotamya’da Sümerlerden itibaren tanınan ve tohumları ilaç niyetiyle kullanıldığı bilinmektedir. Eski Mısır’da esrar bitkisinin buharlarını içine çekerek narkotik bir etki elde edilmeye çalışılırdı. Eski Hint’te ise esrar dinsel bir içki olan Soma’nın bileşiminde bulunurdu. Yine bu ülkede M.Ö. VI. yüzyıl hekimi Sushruta’ya ait Sushruta Samtiha adlı eserde söz konusu bitkinin narkotik özelliğinden bahsedilmiştir. Eski Çin’de ise M.Ö. 200 yılında Mefasom adlı esrarlı preparat¹, uyuşturucu amacıyla kullanıldığı ve yine bu bitkinin Çin’de cerrah Hua-Tu tarafından ilk kez narkotik madde olarak uygulandığı bilinmektedir (Demirhan, 1979, s. 36). Arap ve İran kaynaklarında, söz konusu bitkinin varlığına dair farklı görüşler vardır. Şeyh Jafar Şirazi adındaki bir Rahip, dağda gezdiği esnada bu bitkiye rastlamıştır. Çıgnediğinde kafasının hoş olduğunu çevresindekilere aktarmıştır. Bunun üzerine kendisi ile beraber bu bitkiyi çiğneyen arkadaşlarının da aynı duyguya kapıldığı ifade edilmiştir. Bir diğer görüşe göre de, doğa koşulları ve ihtiyaçlar nedeniyle bu bitkinin ip, dokuma ve halat yapımında kullanılması daha çok yetiştirilmesini zorunlu kılmıştır. Dokuma amacı ile de olsa toplanıp işlenmesi ya da kurutulması esnasında ufalanmasıyla meydana gelen partiküller bitkinin uyuşturucu özelliğini ortaya çıkarmıştır. Bu durum keyif hali olarak ifade edilmiştir (Kandemir, 1972, s. 397). Avrupa’da esrar bitkisine dair bilgiler bundan yaklaşık 5000 yıl öncesine dayanmaktadır. Esrar ekimi daha çok tekstil ürünlerinde kullanılmak üzere yapılmıştır ve söz konusu maddenin Batı Asya ile Mısır’dan Avrupa’ya yayılmıştır (Aldemir, 2020, s. 205). Esrarın M.Ö. 7. yüzyılda İskitler tarafından Avrupa’ya taşındığı düşünülmektedir. Ayrıca Herodot’da İskit ülkesinde esrarın çadırlarda yakılıp dumanın çekildiğini ve bunun sonucunda keyiflendiklerini belirtmiştir. Romalı hekim Dioskarides ile Müslüman hekim İbnül Baytar gibi önemli hekimler esrar bitkisinin türlü hastalıklara iyi geldiğini yazmışlardır. Nitekim tıbbi ihtiyaçların dışında sarhoş edici özelliğinden kaynaklı farklı amaçlar için kullanıldığına da şahit olunmuştur. Örneğin 11. yüzyılda Haşhaşiler denilen tarikatın fedailerine bu maddeyi içirdiği iddia edilmektedir (Baytop, 1995, s. 431-432).

Esrar, farklı çeşitleri olan bir madde olup işleniş biçimine göre Marihuana, Gubar ve Ganja olarak adlandırılmıştır. Cannabis Sativa ya da Cannabis İndica adı verilen kenevir otundan elde

edilir. Hint kenevirinin boyu 1-4 metre arasındadır. Çoğunlukla sigaraya sarılarak ve sigara tütününe karıştırılarak içilir. Ayrıca dumanını içine çekme yoluyla da içilmektedir. Buna “kova” adı verilmektedir. Hint kenevirinin kurutulmuş çiçekli baş kısmından ve yapraklarından elde edilen, tütüne benzeyen, yeşilimsi veya kahverengi bir maddedir (Macit, 2020, s. 143). Esrarın nasıl kullanıldığına dair verilen bilgilerden hareketle söz konusu maddenin ufalanmış halde sigara içine sarılabildiği gibi küçük topak halinde özel pipo ya da kabak denilen nargile ile de içilebildiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra kokusunun kolay bir şekilde anlaşılması amacıyla esrarın içine kokulu maddeler konularak tüketildiğine de rastlanılmıştır. Her ne kadar esrar içmek için farklı yollar denense dahi en genel geçer yöntemin sigara ile birlikte içilmesidir (Çakmak, 2004, s. 110). Esrar, en sık marijuana, ot ve joint gibi isimlerle anılmaktadır. Esrarın aktif ana etken maddesi THC’dir (Delta-9-tetrahydrocannabinol). Hint keneviri kolay yetişmesi, diğer uyuşturucu maddelere göre kimyevi deneyim gerektirmeyip yalnızca tohumu ekilerek ve bakımı yapılarak üretildiğinden yaygın olan bir maddedir (Meydan, 2018, s. 325). Dünya genelinde en sık kullanılan psikoaktif madde esrardır. Yine dünya çapında uyuşturucu kullanım suçunun en fazla olduğu madde esrardır. Bağımlılık yapıcı etkilerinden dolayı tıbbi kullanımının dışına çıkılarak suistimal edilmek suretiyle yasa dışı kullanılan esrar ve benzerleri uyuşturucu maddeler mevcuttur (Öztürk, 2016a, s. 209).

Osmanlı Devleti’nde keyif âlemini çağrıştıran ve kahvehane kültürünün önemli bir unsuru haline gelen esrar, kullanımı oldukça yaygın bir madde olmuştur. Toplumun önemli bir kesiminde kullanıcısı olan maddenin özellikle esrar tekkeleri denilen yerlerde gruplar halinde içildiği bilinmektedir. Bu durum Osmanlı’da olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Konu bağlamında Reşat Saka: Esrar tekkelerini dini özelliklere sahip ve tarikatları temsil eden tekkelerden ayırmıştır. Saka, esrar tekkelerini daha çok kahve, çay içilen kahvehane denilen yerler olarak ifade etmiştir. Kahvehane denilen yerler gibi açılmış olan ve özellikle esrar içilen yerlere esrar tekkesi denildiğini belirtmiştir. Esrar tekkelerinde tekke sahibi para karşılığında nargile veya kabak denilen alete esrar koyarak müşterilere satışını yapmıştır (Saka, 1948, s. 80).

Esrar kullanımının yaygınlaşması ile esrar tekkelerinin yayılması arasında paralellik vardır. Esrar tekkelerine aynı zamanda “*miskinler tekkesi*” de denilmiştir. Aciz, zavallı, yoksul, tepkisiz ve hareketsiz anlamlarına gelen miskin sıfatı cüzzamlıların niteliklerine uyduğu için bu hastalığı tanımlamak amacıyla tercih edilmiştir. Hiçbir aktivite göstermeyen uyuşuk ve tembel insanlara da miskin denildiği için sonraları miskinler tekkesi ifadesi “*tembelhane*” anlamını kazanmış, yine toplu bir şekilde uyuşturucu kullanılan yerlere de “*esrar tekkesi*” denilmiştir (Yıldırım, 2020, s. 185-186).

Osmanlı Devleti’nde Esrar ve Esrar Tekkeleri

Esrar maddesinin Anadolu’ya gelişi 13. yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Anadolu’ya İran tarafından gelenler kendileri ile

¹ Almanca kökenli bir olup, hazır ilaç anlamına gelmektedir (TDK, <https://tdk.gov.tr/>, (E. T: 4 Haziran 2024).

birlikte esrarı da getirmişlerdir. Özellikle Kalenderi tarikatının bu noktada büyük bir etkisi olmuştur. Osmanlı'da yöresel isim ve söyleyiş farklılıklarının yanında esrar; haşiş, beng veya nadiren benc olarak adlandırılmıştır (Gezer, 2020, s. 32). Kaygusuz Abdal'ın manzumelerinde esrar "*aşıklar otu*" şeklinde geçmektedir. Kalenderi dervişlerinin dışında işsiz takımından, serseri ve başboş olarak adlandırılan, Osmanlı toplumunun farklı gruplarında esrar tüketimi oldukça yoğun olmuştur (Ocak, 2013, s. 455). Osmanlı toplumunda sağlık alanında tercih edilen esrar, gut, sıtma, romatizma, baş ve mide ağrılarını gidermek için yoğun bir şekilde kullanılmıştı. Dönemin hekimleri de hastalıklara iyi geldiğinden dolayı esrar karışımından yapılan ilaçları tavsiye etmişlerdi (Babaoğlu, 1997, s. 83). Osmanlı'da esrarın kaynağını oluşturan kenevir bitkisi sağlık alanı dışında ekonomide de önemli bir işleve sahipti. Anadolu'da halkın çoğu esrar, afyon ve türevi olan maddeleri üretmek amacıyla ekimini yapmıştır. Üretilen ürünlerin iç ve dış satımı belli bir sistem dâhilinde yapılmaktaydı ve bu işi gerçekleştiren esnaf gurupları vardı. Osmanlı'da kenevir ekimi afyondan sonra önemli bir yer edinmişti. Bu bağlamda başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere Anadolu'nun iç kesimlerinde üretimi yapılmaktaydı (Göktepe, 2020, s. 629-630).

Dolayısıyla Osmanlı Klasik Dönemi'nde aktarlar esnafı tarafından satılan esrar daha çok tıbbi ihtiyaçlar için tercih edilmiştir. Devlet ise söz konusu ürünlerin tıbbi ilaçlar için kullanılması noktasında gerekli kolaylığı sağlamıştır. Aktarlar/attarlar da türlü macunlar yaparak satışını gerçekleştirmişlerdi. Ancak Osmanlı toplumunda geleneksel yöntemlerle ekilen ve üretilen esrar ve türevi ürünler zengin uyuşturucu içeriğe sahip oldukları için tedavi amacı dışında keyif verici bir madde olarak da talep görmekteydi. Evliya Çelebi (1611-1682)'nin aktardığına göre Osmanlı'da esrar üretimi ve satışıyla ilgilenen "*esnaf-ı bengciyan*" adı verilen bir esnaf grubu vardı. İstanbul Süleymaniye'de Tiryakiler Çarşısı'nda yer alan bu esnaf, dükkânlarında macun, merhem, şurup gibi türlü ilaçları hazırlayarak tiryakilerin kullanımına sunmaktaydılar. Hatta bu esnaf grubunun esrar satıcılığı dışında sıkı bir esrar kullanıcısı olduğu da belirtilmiştir (Çelebi, 1999, s. 288). Tiryaki Çarşısı'nda bulunan kahvehaneler esir pazarının Çemberlitaş'a taşınması üzerine burası esrarkeşlere terkedilmişti. Zamanla esrar kahvehanelerine dönüşmekte gecikmemişti (Birsal, 1975, s. 224). Bununla birlikte İstanbul'da esrar bağımlılarının yalnızca Tiryakiler Çarşısı ve civarında meskünleşmediğini söylemek mümkündür. Genellikle tiryakilere ait esrar tekkelerinin Tavukpazarı, İskilip Hanı, Vezir Hanı, Binbirdirek semtinde veya Aksaray'ın ıssız, tenha yerlerinde özellikle Tahtakale dolaylarında toplandıkları anlaşılmaktadır (Göktepe, 2020, s. 630-631). Esrar kullanımının artması üzerine 1723 yılında çıkarılan bir fermanla esrar yasaklanmıştı. Daha sonra yasaklar yine gündeme gelmiş ve 1792'de esrara yönelik bir yasaklama daha yapılmıştı. 1858 Osmanlı Ceza Kanunu'nun 196. Maddesine göre esrar ve diğer uyuşturucu maddelerin eczanelerde satışı men edilmişti. Söz konusu maddelerin satışı halinde bir haftadan iki yıla kadar hapis cezası ve yirmi beş mecdiye altın ile cezalandırılacakları belirtilmişti (Aykut, 2010, s. 59). Kahvehane ve aktarlar aracılığıyla uyuşturucu maddelerin kullanımı giderek yaygınlık kazanmaya başlamış ve bunun üzerine Osmanlı hükümeti, 5 Kasım 1863 tarihli bir kararla kahvehane ve aktarlarda esrar satılmasını

yasaklamıştı (BOA, İ. MVL, 00495.22414-4). Zira bu dönemde Osmanlı'da tütün dışında keyif amacıyla kullanılan maddelerin başında afyon ve esrar ilk sırada gelmekteydi. Söz konusu maddelerin bağımlılarına da "*tiryaki*" denilmekteydi. Dolayısıyla keyif verici bu maddelere alışanlar da kullandığı maddenin cinsine göre toplumda esrar tiryakisi, esrarkeş, iptila gibi isimlerle anılmışlardı. Öyle ki tiryakilerin kendilerine has mekânları olduğu ve bu yerlerde yoğun bir şekilde esrar ya da afyon kullandıkları anlaşılmaktadır (Bey, 1995, s. 325). Osmanlı'da esrar maddesi halk arasında daha çok "*maslak*" olarak geçmektedir. Yine bunun dışında "*gonca, sarı kız, gubar, paspal, fino, kaynar, keyf, yunan, antin, hanteriş, haşiş, kabza, hürde, hindi babab, dalga, nefes, yuf, dem, fülful*" gibi isimler de yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Erkal, 2007, s. 30-31). Osmanlı'da daha çok esrar anlamına gelen *beng* sözcüğü tercih edilmişti.

Ayrıca esrar çekmek için hususi yerler açılmış olmasına ve sayıları giderek artmasına rağmen bunlar kahvehaneler gibi yaygın ve serbest değillerdi. Konu bağlamında dönemin İstanbul'unda madde kullanımını kaleme alan Abdülaziz Bey'e göre esrarkeşler daha çok Aksaray'ın ıssız, harabe yerlerinde ve Tahtakale'de bulunuyorlardı (Bey, 1995a, s. 328). Esasen daha önce İstanbul'un bazı kahvehanelerinde gonca ve esrar içimi amacıyla gizli faaliyet yürüten esrar tekkelerinin olduğu bilgisi üzerine 2 Ocak 1857 tarihinde hükümet tarafından çıkarılan hükümlerle söz konusu yerlerin kapatılması ve adı geçen maddelerin de yasaklanması emredilmiştir (BOA, MVL, 305.21.1). Tahtakale'nin kötü şöhreti sürekli olarak kolluk kuvvetleri tarafından denetlenmesine neden olmuştur. Tahtakale'deki kahvehanelerin sürekli denetime tabi tutulduğu dönemin vesikalarına da yansımaktadır. Örneğin Mehmed Efendi kahvehanesinde ve benzer yerlerde esrar kullanımının önlenmesi için 13 Ekim 1863'te bir emir çıkarılmıştı (BOA, MVL, 856.55.1). Özellikle Tahtakale ve Sultanahmet dolaylarında kahvehane, esrar tekkeleri ve evlerde esrar kullanımına dair polis tarafından geniş çaplı bir arama yapılmıştır. Konu ile alakalı bir rapor hazırlanmış ve raporda söz konusu yerlerde gizli bir şekilde esrar tüketimine müsaade edildiği belirtilmiştir. Ayrıca kahvehane sahiplerinin esrar maddesi sattığına dair bulgulara da ulaşılmıştır (BOA, ZB, 308.50.1). Reşat Ekrem Koçu'nun aktardığına göre İstanbul'da esrar tekkeleri tespit edildiği takdirde kapatılıyor ve tekke sahibi başka bir yerde dükkân açmak istediğinde esrar satmayacağına dair polis teşkilatı vasıtasıyla 10 ile 100 lira arasında değişen miktarda kefaletname imzalamak zorunda bırakılıyordu (Koçu, 1971, s. 5733).

Esrar tekkelerinde ya da kahvehanelerde çoğu zaman kabak denilen aletlerle ya da nargile ile esrar içilmesi oldukça yaygın olmuştur. Kaldı ki bu esrar tekkeleri bizzat kahvehane sahipleri tarafından açılmış ve kahvehane sahipleri esrar satışı dahi yapmışlardı. İstanbul'un en çok esrar tüketilen yerleri ve esrar tekkelerinin bulunduğu yerlere ek olarak: Galata, Tophane, Boğazkesen, Sirkeci, Çeşme Meydanı, Taksim, Kadıköy, Unkapanı, Kasımpaşa, Tahtakale, Haydarpaşa, Eyüp ve Aksaray bulunmaktaydı (Adak, 2020, s. 131-132). Bu bölgelerde esrar tekkelerinin esrar üretimi ile satışı yapıldığına dair alınan ihbarlar üzerine incelemeler yapılmış ve söz konusu yerlerin temizlenmesi amacıyla hükümet, 26 Mayıs 1906 tarihinde zabıta memurlarına gerekli talimatı vermiştir (BAO, ZB, 601.130). Osmanlı'da

toplumun bazı kesimleri arasında esrar maddesinin yaygın bir şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kahvehaneler ve tekkeler dışında hapishanelerde, askeri öğrenciler arasında da söz konusu maddenin tüketildiği Osmanlı arşiv kayıtlarında geçmektedir (BOA, ŞD, 1288.1). Hapishanede esrar kullanan bir vatandaşın şuurunu kaybettiği ve intihara teşebbüs girişiminde bulunduğu kaydedilmiştir. Bundan ötürü 1910 yılı ocak ayında Dâhiliye Nezareti ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti arasındaki yazışmalarda esrarın hapishanelere sokulmaması için sıkı önlemlerin alınması gerektiği üzerinde durulmuştur (BOA, EUM, THR, 22.19.1). Esrar tüketiminin artmasından dolayı sıkı denetimler yapılmış ve bunun sonucunda bazı kahvehaneler dahi kapatılmıştır. Örneğin Balat'ta İzzet adındaki bir şahsın işletmiş olduğu kahvehane, yapılan incelemelerde esrar ve esrar nargilesi tespit edildiği için kapatılmıştır (BOA, DH, EUM, VRK, 7.60.1). Yine bu tarihlerde esrar maddesinin kaçakçılığını önlemek amacıyla operasyonlar yapılmıştır. Pendik'te yüklü miktarda esrar yakalanmış ve ele geçirilen maddenin Meclisi Tıbbiye-i Mülkiye ile Sıhhiye-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilmesi için gerekli talimat verilmiştir (BOA, MUİ, 21-2.39.1). 1913 yılında çıkarılan Polis Nizamnamesi'ne göre herhangi bir yerde esrarhane, esrar tekkesi ya da kahvehanede esrar kullanımına yönelik bir girişim söz konusu olduğunda o yerin derhal kapatılması ve esrar ile nargilelere el konulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca esrar yakalanan yerin kapatılarak sahibine de ceza verilmesi belirtilmiştir (Gezer, 2020, s. 153).

Osmanlı toplumunda tıbbi ihtiyaçların karşılanması dışında keyif amacıyla kullanılan esrar ve diğer uyuşturucu maddeler bazı kesimler tarafından rahatlıkla elde edilebilmekteydi. Bu durum Osmanlı Klasik Dönemi'nden itibaren devletin son zamanlarına kadar devam etmiştir. Dolayısıyla toplumda esrar ve afyon gibi maddelerden elde edilen macunlar, şuruplar hayli tüketilmisti. Ayrıca dertlerinden uzaklaşmak ve neşelenmek amacıyla esrar türevlerinden meydana getirilen maddeler belli bir kullanım alanına sahip olmuştur.

Cumhuriyet Döneminde Esrar ve Esrar Tekkeleri

Türkiye'de Kenevir bitkisinden elde edilen esrar genellikle Malatya, Şanlıurfa, Birecik, Suruç, Burdur, Kütahya, Ödemiş, Tire, Çorum, Gümüşhacıköy, Amasya, Merzifon, Ordu, Taşköprü, Samsun bölgelerinde esrar ekimi yapılmaktadır. Türkiye'nin farklı bölgelerinden elde edilen örnekler üzerinden uyuşturucu etkiye sahip maddelerin belirlenmesi neticesinde esrarda 0, 18-3,40 Tetrahidrokannabinol veya kısaca THC*, Hint keneviri bitkisinde doğal olarak bulunan analjezik maddedir. Ayrıca esrarın etken maddesini oluşturmaktadır.²

Osmanlı'da olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında esrar ekimi, kullanımı ve ticareti yapılmıştır. Ancak uyuşturucu madde kullanımının yayılması üzerine yasaklamaları

da beraberinde getirmiştir. Uyuşturucu ile mücadele kapsamında yürütülen uluslararası faaliyetler neticesinde Türkiye'de de birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle keyif verici maddelerin sınırlandırılması konusunda toplanılan konferanslarda sıkı tedbirlerin alınması yönünde kararlar çıkmıştır. Türkiye, her ne kadar uluslararası sözleşmelere imza koymamış olsa dahi meseleye insani açılardan yaklaşmıştır. Türkiye'de ilk adım 1 Mart 1926 tarihli ve 765 sayılı "Türk Ceza Kanunu"nun kabul edilmesiyle atılmıştır. Kanunun 403. Maddesi gereğince esrar ile diğer uyuşturucu maddelerin üretimi, ithali ve kaçakçılığını yapanlara en az altı aydan başlayan hapis ile yüz liradan bin liraya kadar para ceza verilmesi kararlaştırılmıştır (TBMMZC, 1926, s. 43). 1931 yılına gelindiğinde uyuşturucu maddelerin denetim altına alınması amacıyla Afyon Kooperatifi kurulmuştur. Bunu üzerine izinsiz esrar ekimi yasaklanmış ve ekimi izne bağlı kılınmıştır (Cumhuriyet, 28 Mayıs 1931, s. 3). Ancak uyuşturucu maddelerle mücadele kapsamında alınan uluslararası önlemler uyarınca Türkiye, 12 Haziran 1932 tarih ve 2313 sayılı kanun gereği esrar elde etmek amacıyla kenevir ekimi, üretimi, ithali ve ihracatını yasaklamıştır. Yasaklanmasına rağmen söz konusu maddenin gizli yollarla ekimi, üretimi ve ticareti yapılmıştır. 1933 yılında uyuşturucu madde üretimini düzenlemek amacıyla Uyuşturucu Maddeler İhisarı kuruldu. Aynı 1933'te çıkarılan "Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun" ile esrar üretimine yönelik Hint keneviri ekimi yasaklanmıştı (Resmi Gazete, 1933, s. 1356). 25 Mayıs 1979 tarih ve 2336 sayılı kanunla yapılan değişiklik neticesinde esrar (kenevir) ekimi izne bağlanmış ve izinsiz bir şekilde ekimi yapıldığı takdirde yok edilmesi kararlaştırılmıştır (Baytop, 1995, s. 431-432). Esrar tiryakileri, esrarı kullanmak için kahvehaneleri, esrar tekkelerini, evleri, ıssız/tenha yerleri, su mahzenlerini ve harabeleri mesken olarak tercih etmekteydi.

Esrar daha çok geleneksel çevrelerde ve bohem hayatın baskın olduğu yoksul mahallelerde kullanılmaktaydı. Cumhuriyet dönemi ulusal basınında esrar kullanımına ve esrar tekkelerine dair sık sık haberler yapıldığı görülmektedir. Özellikle esrar kullanımı, esrarkeşler ve esrar tekkelerine dair yapılan haberlere bakıldığında söz konusu maddenin tüketiminin arttığı gözlenmiştir. Esrarkeşlerin kendilerine ait alanlarda toplanarak gruplar halinde esrar çekmeleri giderek toplumsal bir soruna dönüşmüştür. Akşam gazetesinin 1929 tarihli nüshasında Kadıköy'ün izbe, تنها ve terkedilmiş alanlarında esrar tekkelerine rastlanıldığı yazılmıştır. Bu bağlamda Kadıköy'de polisin uzun süre izini sürdüğü bir esrar tekkesinde, esrarkeşlerin nihayet yakayı ele verdiği haberi yapılmıştır. Esrar içilen yerin Sabri adındaki bir vatandaşın kahvehanesi olduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine polis tarafından akşamüzeri kahvehane aranmış, esrar ve esrar kullanımını için düzenekler ele geçirilmiştir. Esrarkeşler, kahvehanenin aranmaması için oldukça direnmiş ve hatta polis memurlarına taş atma girişiminde dahi

* Tetrahidrokannabinol ya da kısaca THC, Hint keneviri bitkisinde doğal olarak bulunan analjezik maddedir. Dahası esrarın psikoaktif (keyif verici) özelliğini içinde barındıran etken maddesidir.

² THC özelliğinin yüksek oranda olmasından kaynaklı uyuşturucu

madde olarak yasadışı kullanımından ötürü dünyada başta ABD olmak üzere Asya ve Avrupa'da yer alan farklı ülkelerde yasaklamalar söz konusu olmuştur (Yılmaz, Yazıcı, 2022, s. 55).

bulunmuşlardır. Ne var ki bu direnme çok uzun sürmemiş ve polis failleri yakalayarak kahvehanenin de kapatılmasını sağlamıştır (Akşam, 8 Eylül 1929, s. 2). Ayrıca İzmir’de de esrar tekkelinin varlığına dair bilgileri basından öğrenmek mümkündür. 1930’da İzmir Beyler Şamli Sokağı’nda 8 numaralı yerde kahvehane işleten Salih Sami Efendi’nin esrar bulundurduğu ihbar edilmiştir. Esrarı bulunduran ve satışını yapan Salih Sami’ye uyuşturucu madde bulundurmasından kaynaklı altı ay hapis cezası verilmiştir. Fakat yaşlılığı ve sakatlığından dolayı Adalet Bakanlığı’na affedilmesi amacıyla başvurulmuştur. Gerekli merci tarafından durum değerlendirildikten sonra cezası onanmamıştır (BCA, 030.18.01.01/018.15.20).

Esrar tüketiminin artmasında diğer uyuşturucu maddelerin -eroin, morfin, kokain- pahalı olması ya da zor bulunmasından kaynaklanmıştır. İstanbul’da, bu problem Osmanlı döneminden kalma bir sorun olarak giderek büyümüştür. Esrar tekkelinin bulunduğu yerlerde zaman zaman olumsuz durumlar da yaşanmıştır. Özellikle esrar tekkelinin yoğun olduğu Galata civarında kanlı olaylar meydana gelmiştir. Akşam gazetesinin 1929 tarihli nüshasına yansıyan haberde esrardan dolayı bıçak ve silah saldırısından bahsedilmiştir. Silahların patlaması üzerine civar halk, polise ihbarda bulunmuştur. Olay yerine intikal eden polis ekipleri Kamil, Abbas, Recep ve İhsan’ı yakalayıp karakola götürmüştür. Olayda Hüseyin ve Halil’de hastaneye kaldırılmış böylece olay çok büyümeden yatıştırılmıştır (Akşam, 2 Kasım 1929, s. 2). Yine esrarkeşliği ile bilinen ve sabıkası hayli kabarık olan Efe Mahmut adındaki şahsın kendisi gibi 9 kişiyi bir kulübeye toplayarak esrar kullanırken yakalandığı bilgisi Akşam gazetesinin 1930 tarihli nüshasında okuyucuyla paylaşılmıştır. Polis tarafından yapılan arama sırasında esrarkeşlerle birlikte 2 esrar kabağı, biraz esrar, tönbeği, 2 bıçak ele geçirilmiştir (Akşam, 11 Kasım 1929, s.1).

Milliyet gazetesinde “*Korkunç Ocak*” başlığı ile manşetine taşıdığı haberde eski, harabe ve yıkılmak üzere olan bir evde her gece esrar ve kumar oynandığı okuyucuyla paylaşılmıştır. İstanbul Aynalı bakkal mahallesinde bulunan bu izbe yerin esrar tekkesi olduğu anlaşılmıştır. Haberin detayında mahallede bu harap binanın herkes tarafından bilindiği ve evin esrar ile kumar oynanmaktan başka bir işe yaramadığı aktarılmıştır. Civardaki komşular tarafından eve sürekli birilerinin girip çıktığı ve sabaha kadar esrar çekenlerin, kumar oynayanların olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun ihbar edilmesi üzerine ev polis tarafından gözaltına alınmış ve bir gece ansızın baskın düzenlenmiştir. Polis içeri girdiğinde 10 tane esrarkeşin hiç durmadan esrar çektiklerine ve kumar oynadıklarına şahit olmuştur. Gerekli muamele yapılmış ve şahıslar karakola götürülmüştür (Milliyet, 26 Kasım 1929, s. 5). Bunun yanı sıra Kasımpaşa’da bir dükkânı kendilerine esrar tekkesi olarak ayarlayan dört şahıs civar komşulardan gelen ihbarlar üzerine polis tarafından yakın takibe alınmış ve ardından gece 12 sularında ani bir baskın yapılmıştır. Suçüstü yakalanan şahıslar polis tarafından yakalanmış ve yapılan arama neticesinde esrar kullanmak için kullanılan araçlar ele geçirilmiştir (Akşam, 19 Ocak 1930, s. 2).

Genellikle kahvehaneler orta halli kesimin esrar kullandıkları yerlerden biriydi. Konu bağlamında Yarın gazetesi yazarlarından Ahmet Süleyman, köşesinde esrarkeşlere dair bir hikâyeye kaleme almıştır. “*Esrarkeş Duası*” başlığını taşıyan bu yazıda esrarkeşlerin

keyif âlemine vurgu yapılmıştır. Esrar tekkesinde toplanarak esrar çekmek için bir arada bulunanların ortamın da etkisiyle eğlendikleri yazılmıştır. Eğlencenin saz eşliğinde tavan yaptığı bu ortamda bağlama çalan kişinin ağzından şu dizeler dökülür: “*Merhaba derim ihvanlarım size, emredin de kahveci, getirsin bir kabak bize, çektiğin açılıns sesim tizden tize.*” Sözlerine karşılık baba Saffet lakaplı dosyası hayli kabarık esrarkeş elini şakağına götürerek: “*Yaf, yuf olsun ervahına, emrettim bir kabak ihvanlarıma, şimdi nerede ise tüte, tüte gelecek, bizleri mastor edecek, onun için durma çal sazını, mete zori çekeceksin, bugün benim nazımı.*” Sözleri ile esrar kullanımına işaret edilmiştir. Esrar dumanının tekkenin içini sarması ve esrarkeşlerin bu dumanla sarhoş olup kendilerinden geçtikleri ifade edilmiştir (Yarın, 14 Haziran 1931, s. 4).

İstanbul’un bazı yerleri adeta esrarla özdeşleşmişti. Galata civarında Arap Oğlan Sokağı’nda Topal Şükrü Efendi’nin kahvehanesinde uzun bir süredir esrar çekildiği haberi polisi harekete geçirmiş ve kahvehane takip altına alınmıştır. Adeta bir tekke haline alan kahvehaneye girenlerin yalpalayarak dışarı çıkmaları üzerine -ki zaten polis uzun süredir burayı gözetliyordu- gerekli müdahale yapılmıştır. İçerde esrar kabakları ve esrar içmek işine yarayan araçlar bulunmuştur. Ayrıca esrar kullandıkları görülen Hasan Zeki, Cavit, Mustafa, Ömer, Fresso, Yaşar, Ata, Abdullah, Osman, Hasan Bahaeddin, İsmail, Süleyman Ali yakalanarak polis karakoluna götürülmüşlerdi (Milliyet, 23 Kasım 1931, s. 3). Bunun üzerine kahvehane zabıta tarafından mühürlenmiştir. Fakat mekânın asıl sahibi Yuvan Efendi adındaki şahsın gerekli yerlere başvurarak kahvehaneyi tekrar açtığı bilgisi paylaşılmıştır. Bununla birlikte kahvehaneyi tekrar Şükrü’nün kiralandığı anlaşılınca yine kontrol altına alınmıştır. Bir önceki esrar olayından ders çıkarılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü kahvehanede esrarkeşler toplanarak esrar içmeye devam etmişlerdir. Polis tarafından yapılan baskınla bu sefer 13 kişi suçüstü yakalanmıştır. Esrar içenlerle Şükrü Efendi yakalanarak haklarında gerekli cezai işlemler yapılmıştır (Milliyet, 14 Mart 1932, s.2). Ayrıca Tophane’de çıkan yangın sonucunda yeni bir esrar tekkesi bulunmuş ve buraya birkaç kişinin sürekli girip çıktığı ihbar edilmiştir. Bunun üzerine polis memurları adı geçen yeri gözetlemeye başlamış ve harabe halde bulunan yerde esrarkeşler suçüstü yakalanmıştır. Esrarkeşler harabenin üzerini kapatarak gizli bir esrar tekkesi meydana getirmiştir. İçerde Halil, Derviş, Hasan ve Selim isimlerinde dört kişinin esrar çekerken yakalandığı kaydedilmiştir. Ayrıca esrar kabakları, esrar ve nargileler ele geçirilmiştir. Esrarkeşler yakalanarak haklarında yasal süreç başlatılmıştır (Akşam, 13 Nisan 1932, s. 3).

Emniyet güçlerinin İstanbul’da uyuşturucu madde kullanımına yönelik sürekli teyakkuzda olduğu dönemin basınına bu konuyla alakalı olarak akseden haberlerin yoğunluğundan net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Eminönü ve Sirkeci taraflarında bir esrar tekkesi meydana çıkarılmıştır. Özellikle Sirkeci’de bir kahvehanenin uzun bir süre boyunca polis tarafından gözetlendiği ve buraya giren çıkanların yakından takip edildiği kaydedilmiştir. Akşam kahvehane olarak bilinen esrar tekkesine polis ani bir baskın yaparak içerde esrarın yanı sıra eroin kullananları da görmüştür. Yedi kişi olduğu öne sürülen bu şahıslar arasında kahvehane sahibinin de adı zikredilmiştir. Uzun bir aramadan sonra kahvede paketlere sarılı birçok esrar ve eroin maddesi ele

geçirilmiştir. Polis bunlara el koymuş ve yakalananlar da adliye sevk edilmiştir (Akşam, 6 Eylül 1932, s. 2). “*Bir esrarhane*” başlığı ile konuyu sütunlarına taşıyan Akşam gazetesinde Üsküdar’da uzun bir süredir Osman ve Hasan adındaki şahısların gizli bir şekilde bu işi yaptıkları yazılmıştır. Gelen ihbarlar doğrultusunda polis tarafından söz konusu yer takibe alınmıştır. Araştırmalar neticesinde bunların Üsküdar’da bir kahvehanede esrarkeşlerin toplandıkları ve burada esrar çektikleri anlaşılmıştır. Uzun süredir polis gözetiminde bulunan tekkeye gerçekleştirilen ani bir baskınla Osman, Hulusi, Hasan, Şemsi ve Zeki isimlerinde beş şahsın gece yarısı kabak ve nargilelerle esrar içtikleri tespit edilmiştir. Ayrıca kahvehanede çok sayıda saklanmış esrar kutuları ortaya çıkarılmıştır (Akşam, 22 Ekim 1932, s. 3).

Vakit gazetesinin manşetine taşıdığı bir haber oldukça dikkat çekicidir. Bu haberde Üsküdar’da açığı olduğu öne sürülen Nazmi adındaki şahsın dükkânını adeta bir esrar tekkesine dönüştürdüğü ve esrar içirdiği yönündedir. İşin daha da ilginç Nazmi’nin karısı tarafından şikâyet edilmiş olmasıdır. Nazmi’nin önceleri esrar kaçakçılığından dolayı bir yıl dört ay hapiste yattığı anlaşılmıştır. Bu durumdan şikâyetçi olan karısının ihbarı üzerine polis dükkâna baskın düzenler. Arama neticesinde dükkânın arka tarafında bir dolabın içinde esrar kabağı ve müşterilerin oturduğu kısımda da yerde dört dirhem esrar bulunmuştur. Nazmi bu durum karşısında şu şekilde bir savunma yapmıştır: “*Efendim, bu dükkânda esrar çekildiği doğrudur. Fakat evvelce... Çünkü bu dükkânın bulunduğu yerde evvelce bir esrar tekkesi vardı. İşte o zaman...*” Polisin geçmiş zamandan bahsettiğini söylemesi üzerine Nazmi, yerde bulunan esrar dirhemlerini müşterilere yıkmış ve ardından dükkânın arka tarafında bulunan esrar kabaklarını ise “*Bu kabağın bulunduğu yer, dükkânın bana ait olan kısmının hududu haricindedir. Hududum haricinde olan bir şeyden mesuliyet kabul etmem*” diyerek kendini aklamaya çalışmıştır. Adliye götürülen Nazmi Bey, delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştır. Vakit gazetesinin 1932 tarihli nüshasında bu ilginç durumu “*Esrarın onun esrarı olduğuna delil yok*” diyerek okuyucuyla paylaşmıştır (Vakit, 28 Kasım 1932, s. 4).

Karagömrük’te Çingene kahvehanelerinin esrar tekkeleri gibi kullanıldığını ve burada yoğun bir şekilde esrar çekildiği Vakit gazetesinin “*Esrarkeşler*” başlığıyla servis edilmiştir. Sürekli tekrarlanan bu durum karşısında polis baskın düzenlemiş ve Osman ile Mehmet adındaki şahıslar suçüstü yakalanmıştır. Şahıslar adliye sevk edilmişlerdir (Vakit, 28 Kasım 1932a, s. 4). Unkapanı’nda Yaşar adında bir sabıkâlinin ahır kiralayarak burayı esrar tekkesi haline getirdiği gözlenmiştir. Geceleri bazı şüpheli şahısların burada toplandığı haber alınmış ve güvenlik güçleri söz konusu yeri takibe almışlardır. Gece olunca birkaç kişi birlikte ahıra girmiş ve ardından kapıları kilitlemişlerdir. Uzun bir süredir polis ve zabıta tarafından gözetilen ahıra baskın yapılmış ve kilitleti kapıyı zorla açmayı başarmışlardır. İçeri giren polisler hayli ilginç bir görüntü ile karşılaşmışlardır. Ahırın bir bölümünde duvara bağlı birkaç hayvan ile bunların yanında da birkaç kişinin kabaklarla esrar çektikleri görülmüştür. Yaşar elinde esrar kabağı ile dolaşırken yakalanmış ve yapılan arama sonucunda duvarların deliklerinde çok sayıda esrar paketlerine el konulmuştur (Akşam, 28 Haziran 1933, s. 3). Yine esrar kaçakçıları ile yürütülen mücadele kapsamında Galata’da altı kilo esrar ele geçirilmiştir

(Son Posta, 27 Aralık 1932, s. 2). İstanbul’da Valde Hanı olarak bilinen yerde bir esrar tekkesinin varlığından söz edilmiş ve burada her akşam esrar kullanmak için gelenlerin olduğu ihbar edilmiştir. Mehmet, Ahmet, Samet, Kerim, Settar, Mehmet Nakil, Talip adlı kişiler kabaklarla esrar çekerken suçüstü yakalanmışlardır (Milliyet, 14 Temmuz 1933, s. 3). Bundan bir gün sonra yine Taksim Taşkılla dolaylarında her gün aynı saatlerde bir çukurdan sürekli dumanların yükseldiği görenlerin dikkatini çekmiştir. Karakolun bilgilendirilmesiyle polis ekipleri olaya müdahale etmiştir. Söz konusu yerde birkaç gencin esrar ve alkol tükettikleri anlaşılmıştır. Ele geçirilen gençlerin üstleri aranmış, esrarlı sigaralar bulunmuştur. Kimilerinde de esrar, alkol ve kokain gibi maddelere rastlanılmıştır. Gençlerin her gün birleşerek grup halinde esrar, kokain ve ispirto içtikleri tespit edilmiştir. Esrarkeşlerin Hüseyin, Todorı, Semih, Nihat, İbrahim adında kişiler olduğu belirlenmiştir. Bulduklarında esrar ve ispirtoyu aşırı bir şekilde kullandıklarından ötürü sarhoş halde oldukları belirtilmiştir. İfadelerinde hepsinin madde bağımlısı olduğu saptanmış ve adliye sevk edilmişlerdir (Vakit, 16 Temmuz 1933, s.3).

Esrar tiryakilerinin Kumkapı’da toplanmaları bir süre sonra dikkatleri çekmiştir. Hep aynı saatlerde Ali adındaki bir vatandaşın oturduğu kulübeye geceleri birçok kimsenin toplandığı tespit edilmişti. Esrar tekkesi olduğu anlaşılan kulübe polis ve zabıta ekipleri tarafından basılmıştı. İçerde 6 kişinin kabaklarla esrar çektikleri görülmüştür. Esrarkeşler, güvenlik güçlerinin geldiğinden haberdar olunca kaçmaya yeltenmişlerdir. Ali ve dört kişi kaçmayı başarmış ancak Neşet yakayı ele vermiştir. Neşet’in üzerinde ise paketlerle esrarlı sigaralar, kulübede de esrar ve kabaklara el konulmuştur. Böylece bir esrar tekkesi daha dağıtılarak uyuşturucu madde kullanımına izin verilmemiştir (Akşam, 6 Kasım 1933, s. 3).

Toplumsal bir sorun teşkil eden esrar kullanımı halkın tepkini çekmiştir. Esrar kullanımı hususunda polis memurlarına ihbarların yapılması bu durumu göstermektedir. Mesela Yenikapı’da bostan kulübelerinden birinde esrar tekkesi olduğu ileri sürülen yerde toplu olarak esrar çekildiği ihbar edilmiştir. Hatta buraya gelenlerin sabaha kadar kapıları kilitleyip kulübede kaldıkları ifade edilmiştir. Bu durum emniyet güçlerine bildirilmiş ve polis gerekli tedbirleri almak için kulübeyi gözetlemiştir. Yapılan incelemeler neticesinde Haydar, Hakkı, Abdullah ve Muharrem adında dört kişinin esrar kullanırken yakalanmıştı. Esrarkeşlerin başı olduğu ifade edilen Muharrem’in boş bir kulübeyi tamir ederek esrar tekkesi haline getirdiği anlaşılmıştır. Kaldı ki kulübede çok sayıda esrar paketlerinin de varlığı bu durumu kanıtlamıştır. Emniyet güçleri mevcut esrar paketlerine el koymuş ve esrarkeşleri de adliye sevk etmişlerdir (Milliyet, 16 Aralık 1933, s. 3). Akşam gazetesinin köşesine taşıdığı “*Esrar içinde*” yazısında esrar ve esrar tekkelerinin varlığı üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Esrarkeşlerin hemen hemen her yerde rahat bir şekilde esrar kullanımı eleştirilmiştir. Burada aslında uyuşturucu maddelerle mücadele konusunda daha radikal kararların alınması gerektiğine işaret edilmiştir. Şu ifade esrarın ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir: “*Esrar her tarafta esrar! Gaz tenekelerinde esrar, sokaklarda serserilerin cebinde esrar, kerli ferli erkek ve kadınların çantalarında esrar. Evlerde, gazinolarda, kahvelerde esrar...*”

(Akşam, 21 Aralık 1933, s.3).

Halkın esrar kullananlara karşı polise yardımcı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Davutpaşa dolaylarında bir kulübeye sürekli olarak farklı insanların girip çıktığı görülmüş bunun üzerine halk merak etmiş ve polise haber vermiştir. Bölgede daha önceden de esrarkeşlerin yuvalandıkları ve esrar tekkesi kurarak esrar çektikleri ihbarları alınmıştır. Özellikle esrarkeşler tarafından harabe, kimsesiz ve izbe yerler tercih edilmekteydi. Bir süre esrar tekkesini gözetim altına alan polis, kimin girip çıktığını takip etmiş ve bir gece ansızın baskın yapmıştır. Tekkenin İbrahim adındaki birine ait olduğu tespit edilmiştir. Polis baskınında İbrahim ile birlikte içerde diğerleri de esrar çekerken yakalanmıştı. Esrar kabakları, esrarlı sigaralar ve esrar kutuları ele geçirilmiş, yakalananlar da adliyeye sevk edilmiştir (Akşam, 29 Aralık 1933, s. 3). Hükümet, esrar tüketiminin ciddi bir şekilde artmasından endişelenmiş ve söz konusu maddenin yararından ziyade zararı üzerinde durmuştur. Nihayetinde maddenin üretiminin yasaklanması ve üretimin hükümetin izni dâhilinde yapılması kararlaştırılmıştır. İzinsiz üretim yapanların tespiti halinde şiddetli bir şekilde cezalandırılacağı belirtilmiştir (TBMMZC, 1933, s. 3). 1933 yılında İstanbul Emniyetinde görevli olan polisler şehir dâhilinde yaşanan sorunların çözümü, esrar ve kumarla uğraşan kesimle mücadeledeki başarısı sebebiyle İçişleri Bakanlığı tarafından takdirname ile taltif edilmişlerdir (Aydın, 2024, s.11).

Süleymaniye’de uzun çarşı tarafında terk edilmiş ve harabe şeklindeki yerde şüpheli bazı şahısların dolaşması polisin dikkatini çekmiştir. Burayı gözetleyen polis, gece yine şüpheli şahısların geldiğini görmüş ve bunlar evvela etrafı inceledikten sonra bir kulübeye girdiklerine şahit olmuştur. Ardından polis de içeriye girmiş ve buranın taşlarla oda haline getirilmiş bir esrar tekkesi olduğu anlaşılmıştır. İçerde oturan kişilerin kabaklarla esrar çekmekte oldukları görülmüştür. Dolayısıyla burası polis tarafından dağıtılmış, esrar ve kabaklara el konulmuştur. Esrarkeşler de adliyeye sevk edilmiştir (Akşam, 25 Ocak 1934, s. 3). Kumkapı’da kale diplerinde esrarkeşlerin kendilerine mekân olarak seçtikleri kuytu yerlerde esrar çektikleri görülmüştür. Esrarkeşlerin her gün grup halinde buraya geldikleri esrar çektikten sonra sarhoş bir şekilde ayrıldıkları saptanmıştır. Bu durum polisin dikkatinden kaçmamış ve emniyet güçleri bunları esrar içerken yakalamışlardır (Son Posta, 6 Temmuz 1934, s. 2).

Zabita tarafından Kasımpaşa’da bir esrar tekkesi ortaya çıkarılmış ve burada esrar içenler suçüstü yakalanmışlardır. Esrarkeşleri yakalamak için tekkeye sivil kıyafetlerle giren zabita çalışanları, bir süre sonra tekkeyi işleten kahvecinin karısının esrar nargilesini boş bir dükkâna götürdüğünü görmüşlerdir. Esrarın içildiği mekânı basan zabita memurları esrarkeşleri suçüstü yakalamıştır. Kahvede arama yapılmış esrar ve esrar nargilesi ele geçirilmiştir. Kahveci ve orada bulunanlar da adliyeye sevk edilmişlerdir (Cumhuriyet, 23 Kasım 1934, s. 6). Zaman gazetesinin 1934 tarihli manşetinde “*Bir esrar tekkesi*” haberinde Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık Bürosu ile Gümrük Muhafaza teşkilatının Fatih’te bir esrar tekkesi buldukları okuyucuyla paylaşılmıştır. Amon adındaki yabancı bir vatandaşın idare ettiği tekkede esrarkeşlerin sürekli aynı saatlerde toplandıkları yazılmıştır. Devamında sabıkalı esrarkeşlerin sürekli olarak burada takıldığı belirtilmiştir. Emniyet güçleri tekkeyi basarak Amon ile tekkeye devamlı girip çıkanlar suçüstü yakalanmıştır. Amon ile

Ortaköylü Hüsamettin Çolak Şevki adındaki şahıs yakalanarak orada bulunan esrar maddesine el konulmuş ve haklarında gerekli işlemler yapılmıştır (Zaman, 28 Aralık 1934, s. 3).

Son Posta gazetesinin 1936 tarihli nüshasında “*Esrarkeşler tekkesi*” haberinde Tophane’de Berberler sokağında 24 sayılı arzuhalci dükkânında arzuhalci Ali ile Rasim, Ahmet, Dimitri ve Abdurrahman’ın birlikte esrar çekerken suçüstü yakalanmıştır. Esrar kullananların üzerinde ayrıca bir miktar esrar ele geçirilmiş ve bunlar hakkında gerekli adli işlemlerin başlatıldığı ifade edilmiştir (Son Posta, 31 Mart 1936, s. 4). Balat civarında bir mekânı esrar tekkesi olarak kullanan altı kişilik bir esrarkeş grubunun yakın takibe alındığı bilgisi paylaşılmıştır. Polisin araştırmaları neticesinde elebaşı olduğu anlaşılan Tahsin adındaki şahıs yakalanmış ve adliyeye sevk edilmiştir. Soruşturması tamamlanan Tahsin, mahkemenin vermiş olduğu karar doğrultusunda hapse atılmıştır (Ulus, 30 Haziran 1936, s. 2). Cumhuriyet gazetesine yansıyan haberde Beyoğlu civarında Lülecihendek Caddesi’nde bir esrar tekkesinin yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Cavide’nin üzerine kayıtlı 82 numaralı handa Tahsin, Şükrü ve Yaşar adında üç kişinin esrar kullanırken yakalanmışlardır. Aynı yerde arama yapılmış esrarın yanı sıra beş tane kırma silah da ele geçirilmiştir. Esrarkeşler hakkında gerekli yasal sürecin işleme alındığı bilgisi verilmiştir (Cumhuriyet, 19 Ağustos 1936, s. 7). Yoğun bir şekilde esrar kullanımı uzmanlar arasında da tartışma konusu olmuştur. Esrarın neden olduğu hastalıklar üzerine bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Hatta esrar ve şizofreni arasındaki ilişkiler tartışılmış ve esrarın şizofreniye yol açtığı dönemin tanınmış Ruh ve Sinir Sağlığı doktorları tarafından ifade edilmiştir (Saygılı ve Özden, 1991, s. 62). 1936 yılının sonlarına doğru Cumhuriyet gazetesinin paylaşmış olduğu istatistiki bilgilerden hareketle uyuşturucu ile sıkı bir mücadelenin yürütüldüğünü göstermektedir. Son dört yıl içinde 646 esrar, eroin ve kokain gibi madde satan kaçakçı yakalanmış ve bunlardan 9200 kiloya yakın uyuşturucu madde ele geçirilmiştir (Cumhuriyet, 28 Kasım 1936, s. 2).

Son Telgraf gazetesinin esrarkeşlerle ilgili haberi esrar çekenlerin genellikle nerelerde yuvalandıkları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Habere göre esrar tekkeleri daha çok harabelerde, yıkık mahzenlerde ve boş arsalandan oluşmaktadır. Keyif verici zehirli maddelerle mücadele kapsamında İstanbul Emniyet Müdürü Salih Kılıç’ın bağımlılarla yakından ilgilendiği ifade edilmiştir. Mahzenlerde, metruk hanlarda, viranelerdeki esrar tekkelerinde esrarkeşlere geçit verilmemesi yönünde sıkı bir çalışmanın yürütüldüğü kaydedilmiştir. İstanbul’da esrarın oldukça yaygın bir şekilde kullanıldığı ve bir gramın bir liraya satıldığı belirtilmiştir. Yine söz konusu maddeler çerçevesinde esrar depoları, imalathaneler meydana çıkarılıyor ve sıkı tedbirlere başvuruluyordu. Halk, bu duruma sessiz kalmamış ve mahzenlerin esrar tekkesi olarak kullanılmasını engellemek amacıyla çalışmalarda bulunmuştur. Bunun için mahzenleri işlevsiz hale getirmek için kendilerince yöntemler geliştirmişlerdi. Özellikle boş hanların, mahzenlerin taşlarla kapatıldığı vurgulanmıştır (Son Telgraf, 31 Mart 1937, s. 5).

Basına yansıyan haberlerden de anlaşılacağı üzere Tophane ve Galata civarı esrarkeşler açısından oldukça önemli yerleri teşkil etmektedir. Bu bölgede yoğun bir şekilde esrar tekkelerinin varlığı söz konusudur. 1937 tarihli nüshasında “*Tophane’de gizli bir esrar*

tekkesi bulundu" başlığı ile okuyucularını bilgilendiren Son Posta gazetesi, keyif verici zehirli maddelerin yaygınlığına dikkatleri çekmek istemiştir. Tophane'deki esrar tekkesinde 3 erkek ve bir kadının esrar çekerken yakalandığına dair haberin detayı şu şekildedir: Sabıkalı olduğu ileri sürülen Pehlivan Halit adındaki şahsın Tophane'de Kasaplar sokağındaki kahvesinin civarında esrar içirdiği ihbar edilmiştir. Kaçakçılıkla Mücadele Şubesi'nin Pehlivan Halit'in kahvesini, evini gözetlediği ve geceye doğru eve baskın yaptığı kaydedilmiştir. Eve giren polis karşılarında 3 erkek ve bir kadını ellerinde esrar kabağı ile yakalamışlardır. Pehlivan Halit'in dışında Karakaş Mehmet ve Zehra isminde oldukları öne sürülen esrarkeşler tutuklanarak karakola sevk edilmişlerdir. Arama sonucunda bir kabak, bir kamış; özel olarak yaptırılmış insan şeklinde nargile lülesi, beyaz bir torba içerisinde 1 kg esrar bulunmuştur. Esrarlar saklı buldukları duvar içerisindeki gizli dolaplardan çıkarılmıştır. Özetle Galata ve Tophane dolaylarındaki esrarkeşler arasında zevk ve güvenliği ile tanınmış olan bu tekkenin ele geçirilmiş olması uyuşturucu maddelerle yapılan mücadelenin olumlu bir sonucu olarak değerlendirilmiştir (Son Posta, 19 Haziran 1937, s. 4). Esrarkeşler özellikle Balat, Tahtakale ve Tophane'deki su mahzenlerini son zamanlarda esrar çekmek için kullanmışlardır. Dahası esrarkeşlerin bu gibi yerlerde esrar tekkeleri kurarak daha fazla esrar çekmeye kalkışmışlardır. Örneğin Kâğıthane Hürriyet tepesi civarında tuğla harmanlarında bir su mahzeninin içinde esrar tekkesi yine gelen ihbarlar üzerine ortaya çıkarılmıştır. Emniyet ve gümrük teşkilatının uzun süre takipte kaldığı bu su mahzenlerindeki esrar tekkesine esrarkeşlerin gizli yollarla geldikleri anlaşılmıştır. Kısa bir beklemeden sonra ani baskınla içeri giren polis memurları ondan fazla esrarkeşin kabak ve nargile ile esrar çektiklerini görmüşlerdir. Bunun üzerine tekkedeki esrarkeşler tutuklanarak karakola götürülmüştür. İncelemeler sonucunda buranın uzun zamandan beri esrar tekkesi olarak işletildiğini ortaya çıkarılmıştır (Haber, 25 Temmuz 1937, s. 2).

Şişli'de, Bomonti arkasında, Feridiye köyüne karşı tepelerden birindeki su mahzeninde tanınmış sabıkalı esrar kaçakçılarında Moruk Halit'in bir esrar tekkesi işlettiği kaçakçılık bürosu tarafından öğrenilmiştir. Emniyet ve gümrük birlikte bir operasyonla söz konusu yeri gözetlemiş ve buraya giren çıkanların oldukça fazla olduğu görülmüştür. Operasyon için beklenen zaman gelmiş ve güvenlik güçleri mahzen olarak geçen esrar tekkesini basmıştır. İçerde esrar içiren Moruk Halit ile birlikte dokuz kişi ellerinde esrar çekmeye mahsus Hindistan cevizinden üretilmiş gümüşlü bir nargileyle suçüstü yakalanmışlardır. Yapılan araştırma neticesinde 250 gram esrar, tönbeği, Moruk Halit'in üzerinde de kasatura ele geçirilmiştir. Soruşturmada Halit'in uzun bir süredir burada 20 kuruşa esrar nargilesi içirttiği anlaşılmıştır. Kendi tabiri ile *"citalanmak"* için bir kilo da toz şekeri getirdikleri tespit edilmiştir. Bu şekeri esrarkeşlerin, esrarı çektikten sonra tüketerek zevklerini arttırmak için beraberlerinde taşıdıkları öğrenilmiştir. Burada tuhaf olan bir durum ise yakalanan esrarkeşlerden altısının da kardeş olmasıydı. Haklarında adli süreç başlatılan esrarkeşlerin mahkemeden sonra durumlarının netleşeceği paylaşılmıştır (Son Posta, 25 Temmuz 1937, s. 4). İstanbul'da esrar kullanımıyla paralel satışını da arttırmıştır. Yasaklamalara rağmen esrarın fazla alıcı bulması oldukça dikkat

çekiciydi. Gizli yollarla esrarın satışı devam etmekteydi. Daha da ilginç esrar satışının erkeklerin dışında kadınlar tarafından da yapılmasıydı. Mesela Hanife'nin esrar satmak suçundan bir yıl hapis ve 200 lira para cezasına çarptırıldığı yazılmıştır (BCA, 30.18.1.2/82.13.9).

Yukarıda da ifade edildiği gibi esrar kullanımına her yerde rastlamak mümkündür. 1938'de basına yansıyan haberlerde hapishanelerde esrar tüketimine dair önemli ipuçları verilmiştir. Bu bağlamda Haber gazetesinde yayımlanan *"Bir Mahpusun Hatıraları"* başlıklı yazı hapishanelere esrarın nasıl ve ne şekilde sokulduğunu göstermektedir. Buna göre; hapishanelerin bahçelerinde mahkûmların yabancı otlar ve sebzeler arasına esrar ekimini yaptıkları aktarılmaktaydı. Hatıra sahibi konuyla alakalı şahitliğini şu şekilde ifade etmektedir: *"Hapishanede bulunduğum sırada hapishanenin dışarısında çok geniş iki sebze bahçesinde az miktarda esrar çıkarıldığını gördüm. Bu mahkûmlar "çedene" tohumunu sebzeler, fidanlar arasında dikerler, bundan keyif verici bir madde istihsal ederlerdi. Sebze bahçelerinin kenarlarına, güya bahçeyi muhafaza için mebzulen (kendir) ekerek, fidanlarından toplanan tohumları, tomurcukları tencerede kaynatmak suretiyle keyif verici kuvvetli bir mayı elde edildiğini bizzat gördüm."* Yazının devamında hapishanelerin edata esrar tekkesi haline dönüştüğü ve bu şekilde çoğu mahkûmun rahatlıkla esrar çektiği özellikle vurgulanmıştır. İdarecileri her ne kadar bu yasak maddelerin hapishanelere sokulmaması için önlem almışlarsa da söz konusu keyif verici zehri bir türlü engelleyememişlerdir (Haber, 15 Haziran 1938, s. 6). Son Posta gazetesinin 1940 tarihli nüshasında *"Esrar ve Eroin Kaçakçıları ile Mücadele"* başlığında üç ay içinde 243 esrar kaçakçısının yakalandığı bilgisi verilmiştir (Son Posta, 13 Nisan 1940, s. 1-8).

Emniyet güçlerinin İstanbul'da esrar tekkelerine ve esrarkeşlere yönelik sıkı bir mücadele yürüttüğü söylenebilir. Esrar tekkesi işletenlerin hapishaneye atılması için yoğun bir mesai harcanmıştır (Son Posta, 5 Temmuz 1940, s. 4). Ne var ki bütün bunlara rağmen esrar tekkeleri ve esrarkeşlerin sayısında azalma yaşanmamıştır. Örneğin Edirnekapı Sultan Mahallesi Küçük Çeşme Sokağı 13 numarada sabıkalı olduğu iddia edilen Süleyman'ın evinde ve diğeri de Lonca'da Ebe sokağında 34 numaralı Hayati adındaki vatandaşın evinde gizli birer esrar tekkesi işletildiği ihbarı alınmıştır. Her iki tekkeye de ani bir baskın düzenleyen polis ekipleri esrarkeşlerin esrar nargileleri ile esrar çektiklerine tanık olmuştur. Ayrıca aralarında Behice adında bir kadın ve esrar tekkesi sahibinin kızı da bulunmaktaydı. Esrarkeşler toplatılarak karakola sevk edilmiş ve tekkedeki esrar maddesine ve buna dair her şeye el konulmuştur (Yeni Sabah, 6 Kasım 1940, s. 2). Emniyet güçlerinin esrar ve esrarkeşlere yönelik politikalarında sert müdahaleler yaşanmıştır. Esrar çekenlerin tutuklanarak hapse atıldığı sıklıkla meydana gelen durumlar arasındadır. Bunların genellikle hem satıcı hem de kullanıcı kimliğine sahip kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bazı istisnai durumlar hariç tutuklamalar yapılmıştı. Nitekim esrar kullanma suçuyla yakalanan ve iki ay hapis cezası verilen Elhas Arslan adındaki vatandaşın Trahom Hastanesi başhekimliği tarafından tespit edilen hastalığından kaynaklı cezasının affedilmesi istenmiştir (BCA, 030.18.01.02/97.110.20).

Esrar kullanımı basında sık sık ele alınmıştır. Emniyet

güçlerinin esrar ile mücadelesi kamuoyuyla paylaşılmıştır. İstanbul'un gözde mekânlarından biri olan Nişantaşı'nda bir esrar tekkesinin faaliyette olduğu söylenmiştir. Bunun üzerine gerekli çalışmaları yürüten polis ekipleri gelen ihbarın yanlış olmadığını, söylendiği gibi esrar tekkesi olarak kullanılan yerin oldukça aktif bir halde görülmüştür. Ancak bu esrar tekkesi farklı bir uygulamaya sahipti. Son Posta gazetesinin haberine göre tekkeye esrarkeşlerin şifre yöntemiyle alındığı yönündeydi. Ayrıca erkeklerin dışında kadınların da burada esrar kullandıkları yazılmıştır. Devamında uyuşturucu madde kaçakçılığından sabıkalı Cemal adında birinin Nişantaşı'nda Meşrutiyet Mahallesi'nde Akkerman Sokağı'ndaki evine yakın 13 numaralı kulübeyi özellikle geceleri esrarkeşleri ağırlamak için tekke haline getirdiği öne sürülmüştür. Cemal oldukça kurnaz bir girişimle hareket etmiş ve yakayı ele vermemek için esrarkeşleri şifre yöntemi ile içeri almıştır. Nitekim sivil memurların bu yapıyı çökertmek için esrarkeş gibi görünerek şifreyi aldıkları ve böylece içeri girdikleri belirtilmiştir. Polis kayıtlarına göre parolanın "kar yağıyor" şeklinde olduğu ve ayrıca kapının üç defa çalınarak sonra bu parolayı söyleyenlerin içeri alındığı yönündedir. Sivil memurlar da aynı işlemi yaparak Cemal'in metresi Sultan adındaki kadın tarafından tereddüt edilmeden içeri alınmışlardır. Bu ani ve başarılı baskın sayesinde ellerindeki kabak, nargile ve çubuklarla görülen Ali, Salih, Recep ve Kemal adındaki dört esrarkeşle Cemal ile metresi Sultan suçüstü yakalanmışlardır. Tekkede bulunan esrar nargileleri, kabaklar ve çubuklarla bir kama zabıta tarafından ele geçirilmiştir (Son Posta, 4 Şubat 1943, s. 2). Esrarkeşler, rahat bir şekilde esrar çekmek için hemen hemen her yeri kendilerine yurt edinmişlerdir. Örneğin Edirnekapı'da bir kale kovuğunu esrar tekkesi haline getiren bir grup esrarkeş suçüstü yakalanmıştır. Halit Yağmur ve Tahsin Motor adında iki vatandaşın bu esrar tekkesini kurdukları tespit edilmiştir. Tekkede esrar içenler ise Abdullah Kuzu, İbrahim Akar, Faik Görmez, Nedim Şekerci ve Mehmet Derviş Tibet isimli kişilerden oluştuğu yazılmıştır. Tekkeyi basan polis hem esrarkeşleri hem de tekkede saklanılan esrar maddesine el koymuştur. Ayrıca soruşturmanın genişletildiği ve bağlantılarının tespiti için çalışmaların sürdürüldüğü belirtilmiştir (Son Posta, 18 Temmuz 1948, s. 2).

Toplumların uyuşturucu madde tüketimi ve alışkanlığı hususunda farklı özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Toplumların başta uyuşturucu maddelere yaklaşımı tıbbi ihtiyaçların karşılanması şeklinde kendini göstermiştir. Nitekim 20. yüzyılın başlarında kadar bu konuda ciddi bir yasaklama olmamıştır. Türk toplumunda uyuşturucu maddelerin bağımlılık yapması ve insan sağlığını tehdit etmesi üzerine değer yargılarında hoşnutsuzluk yaratmıştır. Dolayısıyla toplumun uyuşturucu madde kullanımı konusundaki tutumu engelleyici bir rol oynamıştır. Hatta toplumun uyuşturucu maddeleri hoş görmemesi ve söz konusu maddelerin toplum tarafından yasaklanması tüketimi engellemektedir (Bayraktar, 1985, s. 50).

Sonuç

Keşfedildiği günden bu yana uyuşturucu maddeler ki bunlardan biri de esrardır ve giderek toplumsal bir soruna dönüşmeye devam etmektedir. Doğada kendiliğinden bulunan ve deneyimler sonrasında fark edilen bazı bitkilerden hem tıbbi hem de gündelik ihtiyacın karşılanmasında faydalanılmıştır. Özellikle

ilkel tıbbi yöntemlerin uygulandığı ilk dönemlerde çoğu bitkilere hastalıkların tedavi edilmesinde başvurulmuştur. Afyon ve türevleri ile esrarın tarihi geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır. Keyif amacıyla kullanılmasıyla birlikte psikoaktif özelliğinden ötürü farklı bir anlam ve boyut kazanmıştır. Esrar maddesinin tarihi M.Ö. 10 bin yıl öncesine uzanmaktadır. Esrarın anavatanın neresi olduğu konusunda farklı rivayetlerin olmasına rağmen söz konusu maddenin Çin'den başlayan yolculuğu İran, Mısır ve Anadolu üzerinden Batı'ya taşındığı düşünülmektedir. Bu yolculuk M.Ö. 1500 ve M.S. 500 yıllarını içermektedir. Herodot tarihinde İskitlerde esrarın nasıl ve ne şekilde kullanıldığına dair bilgiler mevcuttur. İskit bölgesinde esrarın bilindiği ve hatta seremonilerde, ritüellerin vazgeçilmezi olmuştur. Hareketli gruplar halinde toplumdan topluma taşınan esrar böylece dünyanın her yerine yayılmıştır. En çok da keyif verici bir madde olarak asırlar boyunca kullanılan bir bitki olmuştur. Ayrıca esrar bitkisinin doğrudan ya da dolaylı açılardan ekonomik olarak da kullanılabilir olması, söz konusu bitkiyi dünya ölçeğinde mühim bir tarım ürününe dönüştürmüştür.

Anadolu'ya 13. yüzyılda Kalenderi dervişlerle yerleşmeye başlayan esrar, zamanla başıboş, kimsesiz ve keyfine düşkün takımın en çok tükettiği uyuşturucu madde olmuştur. Zararının bilinmesine rağmen hızlı bir şekilde yayılmasındaki sebep insanların müptela olmasında aranmıştır. Osmanlı Devleti'nde de önceki Türk İslam devletlerinde olduğu gibi esrar maddesi hem tıbbi hem de keyif amaçlı tüketilmiştir. Anadolu'da esrar bitkisinin tarımı ve ticareti IV. Murat dönemine kadar sorunsuz bir halde devam etmiştir. Ancak toplumda giderek yayılması ve özellikle kahvehanelerde tüketilmesi imparatorluğu harekete geçirmiştir. IV. Murat, uyuşturucu maddelerin vermiş olduğu zararın önüne geçmek amacıyla tedbirler almıştır. Kahvehanelerde uyuşturucu maddelerin yanı sıra tütün ve içki gibi toplum bünyesinde olumsuz duruma yol açan her şey yasaklanmıştır. Hatta bu dönemde kahvehaneler dahi kapatılarak bir daha insanların keyif verici nesnelere tüketmelerinin önüne geçilmiştir. Her ne kadar yasaklayıcı bir tutum sergilenmiş olsa dahi IV. Murat öldükten sonra tekrar eski alışkanlıklar devam etmiştir. Kahvehanelerle birlikte esrarkeşlerin toplanıp esrar çektikleri esrar tekkeleri çoğalmış ve söz konusu yerler İstanbul'un hemen hemen çoğu yerinde açılmıştır. İstanbul'da Tiryakiler Çarşısı olarak bilinen yerde afyon ve esrar gibi maddelerden oluşan macunlar yapılarak satılmıştır. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre adı geçen yerde 17. yüzyılda 16 dükkânın faaliyettedir. Tiryakiler Çarşısı dışında Galata, Topkapı, Üsküdar, Tahtakale, Kadıköy, Taksim ve Tophane gibi İstanbul'un gözde semtlerinde esrarın yoğun tüketildiği yerler arasındadır. IV. Murat'tan sonra sıkı tedbirler alınmış ancak hiçbir zaman istenilen sonuç elde edilmemiştir. 18. ve 19. yüzyıl boyunca uyuşturucu maddelerin kullanımı dünyanın büyüyen sorunu olmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde yeni sentetik uyuşturucu maddeler icat edilmiş ve giderek yayılmıştır. Dünya devletleri zehirli maddelerin önünü almak için uluslararası girişimlerde bulunmuşlardır. Bu uğurda ilk defa uluslararası düzeyde konferanslar yapılmıştır. Bütün bu girişimler söz konusu maddelerin önlenmesi bir yana daha da giderek yayılmasını engelleyememiştir.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda uyuşturucu madde problemi

Yeni rejimin de yüzleşmek zorunda kaldığı bir sorun olmuştur. Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de esrarın yanı sıra diğer uyuşturucu maddelerin yoğun bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. Yine İstanbul'un gözde semtlerinde esrar tekkelerine rastlamak mümkündür. Kahvehanelerde esrar kullanma kültürü Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Kahvehanelerin yanı sıra dükkân, eğlence yerleri, ev, harabe binalar, su mahzenleri, kimsesiz yerler, metruk yapılar, kale dipleri ve ağaç kovukları esrarkeşler için adeta birer esrar tekkesi olmuştur. İstanbul'da esrar tekkelerine dair dönemin basını incelendiğinde esrarkeşlerin şehrin her yanında olduğu anlaşılmaktadır. Hemen hemen her gün gazetelerde esrarkeşlere dair haberlerin yapıldığı görülmektedir. Kaldı ki 1932 yılına kadar uyuşturucu maddelerin üretimi ve satışı serbest olduğundan madde kullanım oranı da bu paralelde artmıştır. Ulusal basına yansıyan haberler İstanbul'da esrar tüketiminin kahvehanelerde, esrar tekkelerinde, her sokak başında ve her caddede rahat bir şekilde yapıldığı yönündedir. Esrar ekimi: Malatya, Şanlıurfa, Burdur, Kütahya, Çorum, Amasya, Ordu ve Samsun gibi illerde yoğunlaşmıştır. Buradan elde edilen esrar daha sonrasında yurdun farklı bölgelerine gönderilmiştir. Uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti kapsamında alınan uluslararası kararlar uyarınca Türkiye de 12 Haziran 1932 tarih ve 2313 sayılı kanun gereği esrar elde etmek amacıyla kenevir ekimi, üretimi, ithali ve ihracatı yasaklamıştır. Ancak bu yasak caydırıcı olmamış esrar tüketimi yasal olmayan yollarla devam etmiştir. Bu tarihten itibaren uyuşturucu maddelerle sıkı bir mücadele yürütülmüştür. Özellikle İstanbul genelinde emniyet güçleri sürekli teyakkuzda olmuştur. Esrarkeşlerin esrar tüketmek amacıyla kurdukları tekkeler polis ekipleri tarafından aranmış ve gerekli müdahaleler yapılmıştır. Gelen ihbarlar dikkate alınarak esrarkeşlere karşı büyük bir mücadele yürütülmüştür. Bütün bunlara rağmen uyuşturucu maddelerin tam olarak yasaklanmadığı ve kullanıcıların da vaz geçmediği söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Rıdvan Kızılkaya (RK), Asaf Özkan (AÖ), Fikir -RK; Tasarım - RK; Denetim -AÖ; Kaynaklar - RK; Malzemeler - RK; Veri Toplama ve/veya işleme - RK; Analiz ve/veya Yorum -AÖ; Literatür Taraması -RK; Yazma - RK; Eleştirel İnceleme - RK-AÖ.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: (Rıdvan Kızılkaya (RK), Asaf Özkan (AÖ), Concept - RK; Design - RK; Supervision - AÖ; Resources - RK; Materials - RK; Data Collection and/or Processing - RK; Analysis and/or Interpretation -AÖ; Literature Search - RK; Writing Manuscript - RK; Critical Review - RK-AÖ.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, İ (İrade). MVL (Meclis-i Vala). 00495.22414.

BOA, MVL (Meclis-i Vala). 305.21.1.

Journal of Atatürk

BOA, ZB (Zabtiye). 308.50.1.

BAO, ZB (Zabtiye). 601.130.

BOA, MVL (Meclis-i Vala). 856. 55-1.

BOA, ŞD (Şura-yı Devlet). 1288.1.

BOA, DH (Dâhiliye), MUI (Muhaberât-ı Umûmiye İdaresi). 21-2.39.1.

BOA, DH (Dâhiliye), EUM (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti). VRK (Evrak Odası Kalemi). 7. 60.1.

BOA, DH (Dâhiliye), EUM (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti). THR (Tahrirat). 22.19.3.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030.18.01.01/018.15.20.

BCA, 080.29.01/82.13.9.

BCA, 030.18.01.02/97.110.20.

TBMM Zabıt Ceridesi, (1926).

TBMM Zabıt Ceridesi. (1933).

Sürelî Yayınlar

Akşam, 13 Nisan 1933.

Akşam, 19 Ocak 1930.

Akşam, 2 Kasım 1929.

Akşam, 25 Ocak 1934.

Akşam, 8 Eylül 1929.

Cumhuriyet, 23 Kasım 1934.

Haber, 15 Haziran 1938.

Haber, 18 Nisan 1934.

Milliyet, 14 Mart 1932.

Milliyet, 23 Kasım 1931.

Resmi Gazete, 12 Haziran 1933.

Son Posta, 19 Haziran 1937.

Son Posta, 4 Şubat 1943.

Son Posta, 6 Temmuz 1934.

Son Telgraf, 31 Mart 1937.

Son Posta, 18 Temmuz 1948.

Ulus, 30 Haziran 1936.

Yarın, 14 Haziran 1931.

Yeni Sabah, 6 Kasım 1940.

Zaman, 28 Aralık 1934.

Araştırma Eserler

Adak, U. (2020). "Âdî Kenevirin Bir Dürlüsü": Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Esrar. *Kebikeç*, 123-144.

Aldemir, E., vd. (2020). Kannabis, Tıbbi Kullanımı ve İlişkili Politikaların Topluma Yansımaları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 204-213.

Aydın, H. (2024). Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Bir Motivasyon Kaynağı Olarak Taltifler. *Belgi Dergisi*, 1-18.

Aykut, E. (2010). Osmanlı'da Zehir Satışının Denetimi ve Kocasını Zehirleyen Kadınlar. *Toplumsal Tarih*, 58-65.

Babaoğlu, A. N. (1997). Uyuşturucu ve Tarihi. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Baytop, B. (1995). Esrar, *İslam Ansiklopedisi*.

Bayraktar, K. (1985). Uyuşturucu Maddeler ve Suç Siyaseti. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 45-64.

Bey, A. (1995). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri* (Hzl. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Birsel, S. (1975). Kahveler Kitabı. İstanbul: Koza Yayınları.

- Çakmak, D. (2004). *Esrar Etkileri ve Bağımlılığı*. İstanbul: Konuk Kitapevi.
- Çelebi, E. (1999). *Evlıya Çelebi Seyahatnamesi*. (Hzl. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demirhan, A. (1979). *Geçmişte ve Günümüzde Esrar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Erkal, A. (2007). Divan Şiirinde Afyon ve Esrar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 25-60.
- Gezer, O. (2020). *Osmanlılarda Esrar ve Esrarkeşler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göktepe, K. (2020). Osmanlı Toplumunda Uyuşturucu Madde Kullanımı ve Devletin Buna Karşı Bazı Mücadele Çalışmaları. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 628-654.
- Koçu, R. E. (1971). Esrar, Esrarkeşlik, Esrarkeşler, *İstanbul Ansiklopedisi*.
- Kandemir, G. (1972). Esrarın Tarihsel Gelişimi. *Avrasya Tıp Dergisi*, 397-402.
- Kargın, M. ve Hiçdurmaz, D. (2019). Esrar Kullanımının Yol Açtığı Tedaviye Dirençli Bir Psikolojik Bozukluk Olgusu. *ACU Sağlık Bilgisi Dergisi*, 775-778.
- Macit, R. (2020). Uyuşturucu Madde Kullanıcıları ve Esrar. *Journal of Economy Culture and Society*, 141-151.
- Meydan, U. (2018), Uyuşturucu Madde Ticareti Suçunda Madde Miktarının Önemi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 321-352.
- Nuran, Y. (2020). Miskinler Tekkesi, *İslam Ansiklopedisi*.
- Ocak, A. Y. (2013). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhitler 15.-17. Yüzyıllar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Öztürk, A. B. (2016). Türkiye’de Büyüyen Tehlike. *Konuralp Tıp Dergisi*, 208-2013.
- Saygılı, S. ve Özden, S. (1991). Esrar Kullanımı ve Psikiyatrik Bozukluklar. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 262-265.
- Saka, R. (1948). *Uyuşturucu Maddeler (Afyon-Morfin-Eroin-Esrar-Kokain)*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Yılmaz, G. ve Yazıcı, L. (2022). Dünya’da Yükselen Değer; Endüstriyel Kenevir (Cannabis sativa L.) *Bozok Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 54-61.